

4-мавзу. Бир йиллик гул ўсимликларининг таърифи

Режа:

1. Бир йиллик гул ўсимликларининг умумий хусусиятлари.
2. Бир йиллик гул ўсимликларининг гуруҳлари.
3. Бир йиллик гул ўсимликларининг тавсифи

Бир мавсум давомида ўзининг манзаравий қийматиغا эга бўлувчи, пишган уруғлар берувчи ва ўсувчи ўсимликлар бир йилликлар дейилади. Узининг биологик хусусиятлари бўйича улар фақатгина бир йиллик (кларкия, календула ва бошқалар) эмас, балки кўп йиллик ҳам бўлиши мумкин (хушбўй тамаки, шер оғзи ва бошқалар). Айрим ҳолларда бир йиллик сифатида икки йилликлар ҳам қўлланилади, масалан, январ, феврал ойларида экилган виола. Ўсимликнинг ранги, гулининг ва тупининг шакли, гуллаш давомийлигининг хилма-хиллиги, унинг ривожланиши, кўчириб ўтқизишнинг турли даврларида яхши тутиб кетиши ва ҳоказолар туфайли бир йилликлар гулчиликда асосий ўринлардан бирини эгаллайди. Бир йилликлар гуруҳига кўп йиллик гулдонларда қўлланивчи гиламли ўсимликлар ҳам киради, уларнинг она туплари ойнавон иссиқ бинода қишлайди ва ҳар йили вегетатив кўпаяди. Уларга альтернантера, гелиотроп, геран, ирезине, клейния, сантолина ва бошқалар киради.

Кўпгина бир йилликлар бизнинг юртимизга турли жуғрофик минтақалардан интродукциялангандир (мослаштирилгандир). Бир йилликларнинг келиб чиқиши турлича бўлганлиги учун уларнинг ўсиш шароитларига муносабати ҳам турлича бўлади. Кўпгина бир йилликлар узок кун ўсимликларидир (василек, хушбўй нўхат, наструция ва бошқалар), аммо кўқонгул, хризантемалар қисқа кунлардаёқ яхши гуллайди.

Шундай қилиб, бир йилликлар гуруҳига ташқи кўриниши турлича ўсимликларгина эмас, балки биологик хусусияти ва ташқи муҳит шароитларига муносабати турлича ўсимликлар ҳам киради. Бир йилликлар ботаник белгиларига кўра турли оилаларга бўлинади. Кўпгина бир йилликларнинг, бошқа гуруҳ ўсимликлари сингари, энг қимматбаҳо хусусияти-гулларининг серияпроклигидир. Бир йилликлар баландлигининг хилмахиллиги билан ажралиб туради. Баландлиги 1 м. бўлган ўсимликлардан (космея ва канакунжут), бўйи унча катта бўлмаган, ер устидан салгина кўтарилиб турадиган ўсимликларгача (портулак, лобелия ва бошқалар) бўлади. Қоидага кўра тоғлик ва шимолий туманларнинг ўсимликлари, жанубий водий ўсимликларидан анча паст ўсади.

Бир йилликлар ўсиш хусусияти бўйича ҳам фарқланади. Бунга ампел (наструция), чирмашувчи (хушбўй нўхат, ипомея)дан тортиб, то тик турувчи ўсимликлар (дельфиниум, люпин, канакунжут) йа бошқаларни мисол қилиб кўрсатиш мумкин. Гулининг шакли, рангларининг хилма-хиллиги ва айниқса гуллаш давомийлиги бўйича кўпгина бир йилликлар бошқа гуруҳ гул ўсимликларидан юқори туради. Резеда, Шабо чиннигули, хушбўй тамаки каби

кўпгина бир йилликларнинг гуллари жуда хушбўйдир. Улардан айримлари хушбўй баргларга эга геран, артемизия ва бошқалар.

Бир йилликлар клумбалар, рабаткалар, гуруҳлар ва гулдонларнинг бошқа элементларини яшаш учун, айвончалар, ойна токчалари, деворлардаги токчаларни кўкаламзорлаштириш учун жуда кенг ишлатилади. Улар эрта баҳорги ёки кузги гуллаш учун тувак ўсимликлари сифатида ҳам ишлатилади. Кўпчилиги кесиш учун яхши материал беради. Барча бир йилликлар асосан уруғ билан кўпаяди, лекин баъзиларини қаламча билан кўпайтириш ҳам мумкин (петуния, хушбўй нўхат, сальвия ва бошқалар). Жуда кўп бир йилликларни бевосита очиқ ерга экиш мумкин, бу эса кўчат билан етиштиришга нисбатан гул маҳсулоти қийматини маълум даражада арзонлаштиради. Очиқ ерда етиштирилган бир йилликларни кесишда, рабаткалар (шоссе, кўча, боғлар, парклар, аллеялар бўйлаб), мураккаб бўлмаган клумбалар ва ҳоказоларни ташкил қилишда ишлатилади.

Мамлакатимизнинг ўрта зонасида турли муддатларда очиқ ерга аллиссум, боғ ловияси, василек, акроклиниум, гипсофиллу, годеция, хушбўй нўхат, дельфиниум, диморфотек, иберис, календула, кореопсис, кларкия, космея, кохия, люпин, кўкнори, настурция, гулбеор, резеда, хризантема, эшшольция ва бошқа бир йилликларни экиш мумкин. Кўчатлар етиштиришда бир йилликлар вегетация муддатларининг турлича эканлигини ҳисобга олиб, уларни экиш турли вақтларда шундай амалга ошириладики, ёзги мавсум бошида ўсимликлар гуллашга тайёрланган бўлишлари керак. Ҳамиша гулловчи бегония, шабо чиннигули, вербена, лобелия, попукли петуния, маритим цииерария ва бошқалар экидгандан то гуллашни бошлагунча узоқ муддатга (130 дан 180 кунгача) эга. Шунга кўра уларни январ ёки февралдан экиш керак. Бунинг учун хўжаликда иссиқхоналар мавжуд бўлиши зарур. Кечки кўқонгул, агератум, левкой, шер оғзи, гултожихўроз, тамаки, хушбўй нўхат, ёзги флокс, духобагул, петуния, хризантема сингари бир йилликларда экилгандан гуллаш бошлангунча 100-120 кун бўлади. Шунга кўра уларни март ойида экиш керак. Годеция, дельфиниум, календула, космея, люпин, кўкнори, резеда, тагетес, кларкия, линария ва бошқаларда бу давр 70 кунча давом этади, шунга кўра уларни март, апрел ойларида экиш керак, Совуққа чидамли.

Бир йиллик кўчатларни очиқ ерга мартнинг охири апрел бошларида, совуқдан зарар кўрувчи ўсимликлар кўчатлари эса 5-10 апрелдан сўнг экилади.

Кўпгина ўсимликлар очиқ ердаги енгил қумоқ тупроқларни афзал кўради. Дўхобагул, бальзамин, бегоним, сальвия, ипомея, настурциялар жуда иссиқсевар ва салгина совуққа ҳам чидамсиздир. Адонис, кўқонгул, злиссум, антирринум, годеция, чиннигул, дельфиниум, хушбўй нўхат, календула, левкой, кўкнори, резеда, эшшольция эса аксинча, совуққа чидамлидир.

Ўсимликларнинг ҳаммаси ҳам кўчириб ўтказишга мойил эмас: кўкнори, маттиола, резеда ва бошқаларнинг уруғлари бевосита ерга, сопал идишларга ёки торфчириндили, 7 дан 9 см.гача ўлчамли тувакларга сепиш йўли билан етиштирилади. Хушбўй нўхат, рицинус тувакка биттадан уруғ билан экилади,

петуния иккитадан, шер оғзи-учтадан ниҳол ҳолда янги жойга кўчат қилинади. Кўқонгул, календула, космея ва кўпгина бошқа ўсимликлар етарли суғорилганда кўчириб ўтқазилганда чидамли бўлади. Кўчатлар очик ерга 3-4 та чинбарг ҳосил бўлган даврда, булутли кунда ёки кечкурун кўчириб ўтқазилади. Иссиқхонадан кўчатлар кўчиришдан олдин яхшилаб суғорилади.

Бир йиллик кўчатларни етиштириш қимматга тушади. К. А. Тимирязев номли Москва қишлоқ хўжалик академиясининг Гулчилик тажриба станциясида, бевосита очик ерга экиб етиштириш мумкин бўлган бир йилликлар ассортиментини ўргашиш бўйича катта иш олиб борилган.

Экиш учун учта мавсум қўлланилади: куз, қиш ва баҳор. Кузги экиш учун тупроқ, баҳорги экиш сингари тайёрланади. Кўчатларни кўчириб ўтқазилганда ҳам худди шундай тартиб қўлланилади. Уруғлар октябр охири ноябр бошларида шундай ҳисоб билан экиладики, улар совуқ тушгунча униб чиқмасин. Уларни олдиндан тай, ёрланган 1-3 см. чуқур жўякларга экилади ва тайёрланган мульча органик материал билан ёпилади. Очик ерга экишда уруғлар сарфи кўчат етиштиришдан 3 баравар кўпдир. Қишда гул қор қатлами 15-20 см. бўлганда, декабр-январ ойларида экилади. Участка кузда яхшилаб тайёрланади. Мульчалаш материали музламайдиган биноларда сақланади. Уруғлар қўлда экилади, бир вақтнинг ўзида мульча ҳам солинади.

Қишда мульчаланган ерлар баҳорда тез эрийди ва кутқичча бу ерларда ёгингарчилик сувлари билан уруғлар ювлиши ҳосил бўлмайди. Баҳорги экиш ер етилиши билан амалга оширилади. Ер майдони кузда тайёрланади. Баҳорда бороналаш ёки бороналашли ҳайдаш амалга оширилгандан сўнг уруғлар экилади. Очик ерга экилган ўсимликлар, кўчатлар билан етиштирилган ўсимликлардан анча кеч гулласа ҳам соғломроқ ўсади.

Кўпгина бир йиллик ўсимликларни экилган вақти ва гуллаш муддатларига кўра уч гуруҳга бўлиш мумкин.

1. Экилгандан 8-9 ҳафтадан кейин гулловчи ўсимликлар. Бу бир йилликлар очик ерга экилганда манзарали қимматга эга бўлади ва пишган уруғ берадилар. Булар аллиссум, василек, ёзги дельфиниум, диморфотека, хитой чиннигули, кларкия, календула, ёзги люпин, ёзги гипсофилла, космея, иберис, линум, эшшольциялардир.

2. 10-12 ҳафтадан сўнг гулловчи ўсимликлар. Улар вегетация даврида тўлиқ манзарага эришади ва қисман пишган уруғ беришга ҳам улгуради, булар годенция, матрикария, резеда, силена, хушбўй нўхат, мускус василек, скабиоза, гелихризум, акроклиниум, сальпиглосис, роданте, шер оғзи, эртанги кўқонгул, паст тегетесдир.

3. Экилгандан 13-14 ҳафтадан сўнг гулловчи бир йилликлар. Очик ерга экилганда гуллаши мумкин, лекин қоидага кўра пишган уруғ бермайди. Вербена, левкой ва кёчки нав кўқонгуллар, баланд тагетес, ёзги флокс, цинния, лобелия, духобали петуния, сальвия ва бошқалар шулар жумласидандир. Учинчи гуруҳ ўсимликларини очик ерга экиш тавсия қилинмайди, яхшиси уларнинг кўчатларини етиштириш маъқул. Бир йилликларни бу сингари бўлиш шартлидир. Етиштириш жойи, обҳаво шароитларига кўра гуллаш ва пишиш муддатлари ўзгаради.

Барча бир йиллик ўсимликлар ишлатилиши бўйича бир неча гуруҳларга бўлинади:

1. **Чиройли гулловчи бир йилликлар** турли гулли композицияларни тузиш учун клумбалар, рабаткалар, миксбордерлар, гуруҳли экиш, кесиш учун ва ҳоказо. Уларнинг катта қисми гуллаш давомийлиги, гуллар ёки гулбаргларнинг ёрқинлиги ва шакли учун қадрланади.

2. **Чирмашувчилар вертикал кўкаламзорлаштириш учун деворлар**, айвонлар, ишкомлар, равоқлар, пирамидалар, устунлар ва ҳоказо.

3. **Қуруқ гуллар** гулбарг баргчалари қуруқ, ёрқин ранглидир. Бу ўсимликларнинг катта қисми қишки гулдасталарни ясаш учун қўлланилади.

4. **Гилям ҳосил қилувчи ўсимликлар** «гилямлар» ва манзарали композициялар яратиш учун (клумбалар, рабаткалар ва бошқалар).

5. **Баргли манзарали ўсимликлар** амарант, грбчиха, манзарали карам, ёзги кипарис, канакунжут, каноп, маккажўхори, лаватера, лебеда, мангольд, паслен, перилла, эрмон ва бошқалар. Қичик гуруҳлар ва ягона ўсимлик кўринишида экиш учун қўлланилади. Қохич осон кесилади, бу э<;а ундан турли шаклдаги паст манзарали тўсиқлар ёки солитерлар ясаш имконини беради. Перилладан яшил баргли шойигуллар атрофида баланд тўқ-қизил хошиялар ҳосил қилинади ёки ёрқин гулловчи паст бир йилликлар учун фон яратилади.

6. **Тувак ўсимликлари**, ёз вақтида очик ерда қўлланилади минтақа пеларгонияси, тутунакли бегония, гелиотроп ва бошқалар.

Бир йиллик гул ўсимликлари. Қуйида жуда кенг тарқалган бир йиллик ўсимликларнинг тавсифи келтирилади.

Агератум, долгоцветка биологик хусусияти бўйича кўп йиллик ўсимлик, аммо бир йиллик сифатида қўлланилади. Қўқонгуллилар оиласига мансуб. Марказий Америкадан келтирилган. Нав таркиби унча катта эмас, турлари 30 тача. Мексика агератумиэнг кўп тарқалган. Унинг тупи ихчам, баландлиги 20-35 см. дан юқорироқ ҳам бўлиши мумкин. Барглари чўзиқроқ тўмтоқ. Гулчалари майда, диаметри 0,4-0,6 см. кўпгулга Гтиғилган, гулбарглари тахминан шарсимон ёки зонтик кўринишидадир. Барча гулбарглар тупнинг юқори қисмида жойлашган. Ранги оқ, зангори кўк ва зангори бинафша. Сўнгги ранг гулчиликда алоҳида қимматга эгадир, чунки бундай ранг ўсимликлар орасида камдир. Июньнинг иккинчи ярмидан, то совуқ тушгунча гуллайди. Гуллаб сўлиган гулбарглар ўсимликнинг манзарали кўринишига зарар етказмайди.

Ўсимлик уруғдан кўпайтирилади ва айрим ҳолларда бир тек!к кўчатлар олиш учун қаламча билан ҳам кўпайтирилади. Туплар совуқ биноларда тувакларда сақланади. Март ойида ҳар бип ўсимликдан 20-30 та қаламча кесиб олинади. 18-22°да қаламчалар тез илдиз отади. Уруғларни бевосита очик ©рга экишда, бир текис ўсимликлар олиш жуда қийин. Уруғлар феврал бошида яшиқларга сепилади. Кўчатлар яшиқка 200 донадам кўчириб экилади. Улар очик ерга совуқлар тугаганда, яъни апрел бошларида экилади, чунки у энгил

совуқларга ҳам чидамсиз. Экишда ўсимликларнинг орасидаги масофа навига кўра 15 дан 20 см. гача бўлади.

Ўсимлик тупроққа талабчан эмас, озуқали, нордон бўлмаган тупроқларда янги гўнг солмаса ҳам яхши ўсаверади. Очик, қуёшли жойларни севади. Алоҳида парваришга муҳтож эмас. Агератумни кесгандан кейин, яхши ўсади ва тез гуллайди. Клумбалар, рабаткаларга ҳошияли ўсимлик сифатида экиш учун, айрим ҳолларда эса гултувакларга, яшиқларга ва айвонларга экиш учун ҳам ишлатилади.

Алиссум, каменник, бурачок крестгуллилар оиласидаги бир йиллик ўсимлик. Урта Ер денгизи ва Урта Европадан келтирилган. Жанубий Европа нави денгиз, алиссуми энг кўп тарқалгандир. Туплар навига кўра тарвақайлаган ёки ихчам, баландлиги 10-20 см. бўлади. Барглари ингичка наштарсимон. Гуллари оқ ва бинафша рангда, хушбўй қалин попуқка тўпланган, тўлиқ ривожланганида бутун ўсимликни қоплайди. Июлдан совуқ тушгунча гуллайди лекин манзарасини сақлаш ва гуллаш даврини узайтириш учун пояларипи тўлиқ мева туғиш вақтида 5-8 см.га кесиш керак. Шундан сўнг ўсимлик тез ўсади ва иккинчи марта гуллайди.

Уруғлари мартда иссиқхоналарга ёки апрел бошларида очик ерларга сепилади. Ўсимлик совуққа чидамли бўлгани учун кеч кузда сепиш ҳам мумкин. Экишдаги ёки яганалашдан кейинги оралиқ масофа 10 см.дир. Қуёшли очик жонларда яхши ривожланади, лекин сояга ҳам чидамли. Исталган тупроқда ўсади, аммо енгил, озуқали ва мўътадил нам тупроқни афзал кўради.

Ҳимоя (бордюр) ўсимлиги сифатида тошли томорқаларда, альп тоғчаларида, гулдонлар ва айвонларда ишлатилади.

Антирринум, шер оғзи биологик хусусиятга кўра кўп йиллик ўсимлик, лекин ўрта минтақада бир йиллик, Қрим ва Кавказнинг Қора денгиз соҳилларида эса икки йиллик ўсимлик сифатида ишлатилади. Жанубий Европа ва Шимолий Африкадан келтирилган 400 га яқин навлари маълум. Пастак, тупининг баландлиги 15 дан 25 см. гача, ўрта бўйли 35 дан 50 см. гача (энг кўп тарқалган) ва баланд бўйли 55 дан 90 см. гача бўлади., Баланд бўйли нав тупи устунсифат бўлади. Очяшил пояларнинг асоси кузга бориб ёғочлашади. Барглари йирик эмас, тўқ яшил рангда, ингичкадир. Гуллари попуқка йиғилган. Тўлиқ гуллаш даврида гулли қисми ўсимлик баландлигининг тахминан ярмисини ташкил қилади. Гулларининг ранги тоза, ёрқин, хилмахил, яъни оқ, сарик, олов ранг, пушти, қизил ва турли ранг аралашмали. Май ойи охиридан ноябр ойигача гуллайди. Сўйган гуллар ўсимлик манзарасига бирмунча таъсир кўрсатмайди, шунинг учун гуллагандан сўнг марказий поя олиб ташланади.

Феврал ойида уруғларни яшиқларга сепиш билан кўпайтирилади. Диаметри 9 см. тувакларга ёки кубикларга 3 тадан кўчат, шунингдек, яшиққа 100 тадан ёки 1 та иссиқхона ромига 500 тадан ўсимлик кўчириб экилади. Совуқлар тулагандан сўнг, очик ерга ўтқазилади. Антирринум етарли даражада совуққа чидамли. Қишда ҳам экиш мумкин. Экиш учун масофалар

(см. ларда): баланд бўйли навлар 50, ўрта бўйлилар 30, пастак навлар 20 см. бўлади.

Ўсимлик жой танламайди (беор), лекин чириндига бой, механик таркибига кўра ўрта тупроқларда яхши ўсади ва ривожланади. Қуёшли жойни афзал кўрсада, соя жойда ҳам ўсади. Айниқса, қуруқ ва иссиқ вақтда озиклантириш ва суғориш яхши натижа беради. Айрим ҳолларда кўчатларни искана пайванд қилиш 4-5 жуфг барглари пайдо бўлгандан кейин тавсия этилади. Пастак антирринум ҳимоя ва тувак ўсимлиги сифатида ишлатилади, ўрта ва баланд бўйлиси кесиш учун, клумбалар, рабаткалар, айвонлар, миксбордерларда қўлланилади. Сувда гул ғунчалари очилади ва 10-12 кунгача сақланади.

Қўқонгуллар. Кўп йиллик ва бир йиллик кўринишлари мавжуд. Бу ерда бир йиллик «хитой қўқонгулини» кўриб чиқамиз, у Шарқий Осиёдан келиб чиққан. Ҳозқрғи вақтда катта сондаги, тахминан 600 та нави -бор. Тупининг тузилиши, гулларининг ша-кли бўйича синфлар ва гуруҳларга бўлиш мумкин.

Тупининг тавсифи ихчам, устун сифат, кенг тарвақайлаган, баландлиги 15 дан 80 см. гача. Навига кўра, гуллар тупнинг юқори қисмида ҳам, унинг четида ҳам жойлашган. Қуйи барглари жуда йирик, кенгайган чйзиқсимон, барг шапалоғининг четлари тишли, поя баргларининг четлари эса бир текис ва ихчамроқдир.

Гулбарглар диаметри 3 дан 15 см. гача, ранги жуда хилма-хил тоза оқ, пушти ва қизилдан тортиб, то бинафша ва кўк рангларгача бўлади. Сўнгги йилларда сариқ рангли навлар яратилмоқда. Эртаки навлар июлавгуст ойлари бошида, кечки навлар август-сентябр ойида гуллайди. Ҳаво ҳароратининг озгина пасайишига (1-3° га) яхши чидайди. Кўпгина навлари сўли(ганда манзаралилигини йўқотади, шунинг учун сўлиган , гуллари кесиб ташланади. Уруғла(рни феврал ойининг иккинчи ярмида яшиқларга, март ойида иссиқхоналарга экилади. Биринчи жуфт чин барглар пайдо бўлганда : кўчатлар 1 м² га 400 та ҳисоби билан яшиқлар, иссиқ! хона ёки кўчатзорга кўчириб ўтказилади. Очқ ерга I экишга 10-15 кун қолганда кўчатлар чиниқтирилади. ' Апрель ойининг ўрталарида кўчатлар доимий ўсадиган ' жойига экилади. Кўчатларни экиш оралик масофалари (см. ларда): пастак навлар учун 20-25, ўрта бўйлилари 25-30 ва баланд бўйлилари учун 30-40. Уруғларни очқ ерга март ойи охирида, кеч гуллаши учун июл охири август ойи бошларида, эрта гуллаш учун эса кузда ёки қишда экилади. Ўсимлик гуллаётган вақтида ҳам кўчиришга чидамлидир. Қумоқ ва кумлоқ, зичлиги ва намлиги ўрта; таркибида оҳак мавжуд бўлган тупроқ керак бўлади. Қўқонгулни чириндига бой, айниқса, янги ғўнгли тупроқларга экиш мумкин эмас. Ўсимлик қуёшли жойларда яхши ривожланади. Экиш жойларини, айниқса, ўсимлик етиштиришнинг кўчатли усули билан алмаштириб туриш зарур. Қўқонгулни гладиолус, помидордан сўнг экиш мумкин эмас, чунки улар бир хил касалликка эгадир. Суғориш, озиклантириш, тупроқни юмшатиш каби парваришлар, айниқса, ёзнинг биринчи ярмида яхши натижа беради. ёзги ту~ вак ўсимлиги сифатида гулдонлар, клумбалар, айвонча у яшиқларига экиш учун ишлатилади.

Гулижавҳар (бархатец), тагетес кўқонгуллилар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик. Марказий Америкадан келтирилган. Ўсимликнинг шундай тур ва навлари мавжудки, улар баландлиги, тупининг тузилиши, гулбарглари шакли ва ҳоказолар бўйича фарқи катта. Ўсимлик баландлиги 15 дан 120 см. гача, туплари зич ёки тарвақайлаган, поялари кучли шохланган. Гулбарглар тупнинг юқори қисмида жойлашган бўлиб, гул оёқчалари узундир. Оддий ва серияпроқдир, гулбаргларнинг диаметри 2 дан 12 см. гача, сарик, олов ранг ва жигар рангларнинг турли тусларидаги навлари бор.

Гулчиликда қуйидаги турлари экилади: тўғри гулижавҳарлар, баланд бўйли (70-80 см. гача ва юқори), оддий ва серияпроқ гулбаргли; тарвақайлаган гулижавҳарлар, шохланган, баландлиги : 40-45 см. оддий, япроқлари кам ва серияпроқ гулбаргли; пастак гулижавҳарлар, баландлиги 15-20 см. ихчам тупга эга.

Майдан октябр ойи охиригача гуллайди. Сўлиган гулбаргларни юқорн шохлардаги новдалар беркитгани учун ўсимликнинг манзаралилиги камаймайди. Ўсимлик ўзига хос ўткир хидга эга. Уруғларни яшиқлар ёки иссиқхона ерига апрел ойи бошларида экиш билан кўпайтирилади. Яшиқларга, иссиқхона ва кўчатзор ерларига кўчириб ўтказилади.

Очиқ фга баҳорги совуқлар тугагандан сўнг апрел ойининг биринчи ўн кунлигида экилади. Ўсимликлар орасидаги масофалар (см. ларда): баланд бўйлилар учун 50; ўрта бўйлилар 30, пастаклар учун 20. Улар жуда тез ўсади. Тупроққа талабчан эмас, лекин енгил ва нам тупроқлар мақсадга мувофиқдир. Очиқ, қуёш яхши тушадиган иссиқ майдонларни афзал кўради, лекин ярим сояда ҳам ўсиб гуллай олади. Парваришга муҳтож, аммо намлик камчилигида уларнинг манзаралилиги деярли пасаймайди. Пастаклари ҳимоялаш учун клумбалар, гуруҳлар ва тувак ўсимлиги сифатида, ўрта бўйлилари кесиш учун рабаткалар ва даҳаларда экиш учун, баланд бўйлилари рабаткалар, даҳалар, гузарлар ва кесиш учун қўлланилади.

Шабо чиннигули кўп йиллик ўсимлик, лекин мамлакатимизнинг ўрта минтақасида бир йиллик сифатида ишлатилади. Чиннигуллилар оиласига мансуб, XIX аср охирида Голландияда Маргарита чиннигулнинг турли навларини гибридлаштириш натижасида олинган. Ўсимликнинг баландлиги 30-50 см., тик ўсувчи, гуллари фақат тупнинг юқори қисмида жойлашган. Барглари майда, ингичка, кўк-яшил рангда. Гуллари хушбўй, бўйи 4 дан 8 см. гача оқ, сарик, пушти, қизил рангларда. Уруғдан ва қаламчалардан кўпайтирилади. Уруғлар январь-феврал бошларида яшиқларга сепади. 6-8 кунда кўчатлар униб чиқади, уларни олдин яшиқларга. 3x3 см., сўнг барглар зичлашганда 5x5 см. масофада янги жойга кўчириб ўтказилади. 2-3 жуфт барглар фазасида ўсимликлар 7-9 см. ли тувакларга, апрел ойида эса доимий ўстириладиган жойга кўчирилади. Ўсимликлар орасидаги масофа 30-40 см. бўлади.

Совуққа анча чидамдир. Жанубда бир марта бошқа жойга кўричиб экилгандан сўнг, март ойида очиқ ерга ўтказилади. Уруғдан экканда, серияпроқ бўлмаган гулларнинг катта фоизи кузатилади. Шунинг учун 100 фоизли серияпроқ ўсимлик олиш учун Шабо чиннигули қаламчалар билан

кўпайтирилади. Аммо шуни белгилаш лозимки, қаламча билан етиштирилган ўсимликлар камроқ гуллайди. Март ойида қаламча ҳосил қилинади. Илдиз отгандан сўнг, уларни кубиклар ёки 7-9 см. диаметри тувакларга 1 тадан экилади ва иссиқхоналарга қўйилади. Экилгандан 5-6 ойдан сўнг, яъни июл ўрталаридан совуқ тушгунча гуллайди. Гуллаш давомийлигини узайтириш учун, биринчи совуқ тушгандан сўнг ўсимликлар диаметри 13 см.ли тувакларга кўчириб экилади. Улар совуқ ва ёруғ хоналарга қўйилади ва уларнинг гуллаши давом этади. Сўлиган гуллар ўсимлик манзарасига кучли таъсир кўрсатмаса ҳам, кейинги гуллар ривожини секинлаштиради. Гулдонлардаги сўлиган гулларни кесибташлаш керак. Шабо чиннигули кумоқ, унумдор, етарли нам тупроқларда ва қуёшли очик жойларда яхши ўсади, гуллайди, бу эса ёрқин ранглилигини ва катта ўлчамини таъминлайди. Ўсимликни янги, парчаланмаган органик ўғитлар солиниши билан экиш тавсия этилмайди. Кесиш учун, ёзги-кузги тувак ўсимлиги сифатида, клумба ва рабаткаларга экиш учун ишлатилади.

Лобелия биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, лекин манзарали боғдорчиликда бкр йиллик ўсимлик сифатида кўпаяди. Кўнғироқгулилар оиласига мансуб. Гулчиликда лобелия эринус тури кенг тарқалган. Жанубий Африкадан келтирилган. Паст, ихчам, баландлиги 10 дан 25 см. гача. Гуллари кўп, диаметри 1 см. гача, оқ, кўк, тўқ зангори рангда. Охирги тилга олинган ранги айниқса, манзарали боғдорчиликда юқори баҳоланади. Июн охиридан октябргача гуллайди. Сўлиган гуллар ўсимлик манзаралилиги-Нй пасайтиради, аммо кескелгандан сўнг ўсимлик тез қайта гуллайди ва ўзининг олдинги чкрройини яна тиклайди.

Уруғлари январ-феврал ойларида яшиқларга экиш билан кўпайтирилади. Қоида бўйича, бир йўла бир нечта яшиқларга кўчириб ўтқазилади, апрел ойида эса очик ерга доимий жойига экилади. Экишдаги масофалар 8 дан 15 см.гача. Қуёшли жойларда, юмшатирилган унумдор кумоқ ёки кумлоқ тупроқда яхши ўсади ва гуллайди. Чириндига бой тупроқда ва сояда ўсимлик «семиради» ва ёмон гуллайди.

Лобелия эринус гиламли гулдонларда ва ҳимоячи ўсимлик сифатида ишлатилади. Унинг узун палакли шакли ампел ўсимлик сифатида гулдонларда, яшиқларда, айвонларда ва ҳоказоларда ишлатилади. Тувак ўсимлиги сифатида лобелия бир неча йил ўсиб, гуллаши мумкин.

Кўкнори кўкнорилар оиласига мансуб. Манзарали боғдорчиликда кўп йиллик ўсимлик сифатида ҳам (шарқий ва яланғоч пояли кўкнори), бир йиллик ўсимлик сифатида ҳам (ухлатувчй кўкнори ва лолақизғалдоқ) ишлатилади. Ухлатувчи кўкнорининг боғ кўриниши Кичик Осиё ва Мисрдан келтирилган. Тупининг баландлиги 60-100 см. Барглари нотекис кесилган, тишли, пояси сингари кўк-яшил рангда. Гуллари зич серяноқдир, диаметри 12 дан 16 см. гача, оқ, пушти, тўқҳизил, бинафша рангда. Серяпроқлиги уруғ бериш унумдорлигига таъсир кўрсатмайди. Гуллаш давомийлиги катта эмас 1,5-2 ҳафта. Гуллагандан сўнг ўсимлик манзарасини йўқотади. Кўчириб ўтқазилганда чидамсиз. Қуёшли жойларда, кумлоқ, унумдор, деярли нейтрал тупроқларда кўп ва ёрқин гуллайди. Сув тақчиллигида гуллари майдалашади.

Очиқ ерга кўчириб экиш йўли билан март охирлари апрел ойи бошларида кўпайтирилади. Уруғчилик хўжаликларида тупларни танлашда ўсимлик орасида 15 дан 30 см. гача жой қолдирилиб яганаланади. Аралаш ва гулли майсазорларда ишлатилади. Зарурий ҳолларда рабаткалар ва гуруҳларда экиш учун қўллаш мумкин. Бу ҳолда уруғларни 5-10 кун оралатиб уч хил муддатда экилади, бу гуллаш давомийлигини узайтиради. Кесиш учун ишлатилганида, гуллари ярим очилган бўлиши керак.

Лолақизгалдоқинг боғ шакли Жанубий Европа ва Осиёдан келтирилган. Тупларининг баландлиги 35-70 см. дир. Туплар куйидан барглайди. Гуллари оддий ярпм серяпроқ, диаметри 6 дан 10 см.гача, тупнинг юқориси ва чеккаларида жойлашган. Серяпроқлик уруғ бериш унумдорлигига таъсир кўрсатмайди. Гуллари оқ, пушти, қизил, айрим ҳолларда четлари оқ хошияли бўлади. Май ўрталаридан июн ўрталаригача гуллайди. Гуллаб бўлгандан сўнг ўсимлик ўз манзарасини йўқотади.

Резеда-кўп йиллик ўсимлик, манзарали боғдорчиликда бир йиллик ўсимлик сифатида ишлатилади. Резедалар оиласига мансуб. Шимолий Африка ва Жанубий Европадан келтирилган. Ўсимлик баландлиги 20-40 см. Тупи ихчам, тик турувчи ёки чирмашувчи. Барглари майда, узунчоқ. Гуллари майда, кўримсш, яшил-сарик ёки қизгнш рангда, зич пирамида сифат попукларга йиғилган, кучли хушбўй ҳидга эга, резеда шу ҳиди учун экилади. Гуллари тупнинг юқори қисмида жойлашган ва баландлигининг 1/2-1/3 қисмини ташкил қилади. Июн ўрталаридан совуқ тушгунча гуллайди. Сўлиган гуллари ўсимлик манзарасига сезилмас таъсир кўрсатади.

Уруғни очиқ ерга март охири-апрел ойи бошида экиш билан кўпайтирилади. Резеда ўқ илдиз тизимига эга бўлганлиги ва кўчириб ўтқазилганда чидамсиз эканлиги учун, кўчат етиштиришда улар кубиклар ёки тувакларга кўчириб ўтқазилади ва очиқ ерга май ойи бошларида экилади. Очиқ қуёшли жойларда ўрта зичликдаги чириндига бой тупроқларда яхши ўсади ва гуллайди. Рабаткалар, ҳимоя тўсиқлари, хошиялар айвон яшиқларига экиш, гулдасталар яшаш учун кесишга ишлатилади

Сальвия, шалфей (маврак) биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, аммо бир йиллик сифатида ҳам ишлатилади, ярим бута. Жанубий Америкадан келтирилган. Манзарали боғдорчиликда ялтироқ шалфей, қизил шалфей, доривор шалфей, адир шалфейи, кумуш ранг шалфейлар кенг тарқалган. Энг кўпи ялтироқ шалфейдир.

Ўсимликнинг баландлиги 40 дан 80 см.гача, тупи зич, ихчам. Барглари оч-яшил рангда кичик, тухумсимон. йирик бошларга йиғилган, гуллар туп баландлигининг 1/2--1/3 қисмини ташкил қилади. Гуллари оқ, пушти, қизил-бинафша рангда, аммо, айниқса, ёрқин қизил рангдаги гулли навлар юқори баҳоланади. Май ойдан совуқ тушгунча гуллайди. Ўсимликлар 9-12° даражали ёруғ иссиқхонадаги тувакларга экилганда, гуллашини узайтириш мумкин. Сўлиган гуллар ўсимлик манзарасини бузади. Асосан уруғдан, айрим ҳоллардагина қаламча билан кўпайтирилади. Охирги ҳолда кузда совуқ тушгунча яхши, ихчам соғлом кўчатлар танланади, кавлаб олиниб, диаметр 11 см. ли тувакларга экилади ва ёруғ, салқин иссиқхоналарда сақланади. Март

ойида қаламча қилинади. ИлДиз отган қаламчалар диаметри 7 см.ли тувакларга кўчирилади. Уруғ феврал ойи охирида енгил озукали тупроққа сепилади, кўчатларни диаметри 7 см.ли тувакларга 1 тадан кўчириб экилади. Очиқ ерга май ойи бошларида экилади, орасидаги масофа эса 20-25 см. бўлади.

Ўсимлик очик, иссиқ қуёшли ер майдонларида юмшатирилган унумдор тупроқларда яхши ўсади ва гуллайди. Ярим сояга чидамли. Ўсимликни нам, чириндига бой тупроқларга экиш мумкин эмас, бу ҳолда сальвия яхши ўсади, лекин кучсиз гуллайди. Клумбалар, рабаткалар, массивлар, гулдонлар, айвонларда экиш учун ҳамда тувак ўсимлиги сифатида ишлатилади.

Хушбўй тамаки кўп йиллик ўсимлик, гулчиликда бир йиллик ўсимлик сифатида ишлатилади. Итузумдошлар оиласига мансуб. Жанубий Америкадан келтирилган. Бир неча тур тамаки экилади, лекин энг кўп тарқалгани хушбўй тамакидир. Ўсимликнинг баландлиги 70-80 см., тупи тарвақайлаган, бир неча бор гулловчи, пояли. ИлДиз олди кенг чўзиқсимон барглари бир тўпламга йиғилган, поя барглари эса бирмунча майдароқ.

Гуллари оқ рангда ёқимли ўткир ҳидли (шу ҳиди учун тамаки экилади), тупнинг юқори қисмидаги гулбарглари йиғилган. Фақат кечкурун ва булутли кунда кундузи очилади ва ҳид тарқатади. Июн ойидан совуқ тушгунча гуллайди. Гуллари сўлигандан сўнг кўринишини йўқотади. Пушти ва қизил гулли навлари ҳам мавжуд, улар кундузи ҳам очилади, аммо ҳиди йўқ, шунинг учун унча қадрланмайди.

Уруғлари феврал ойининг иккинчи ярми ва март ойи бошларида сепиб кўпайтирилади. Кўчатлари яшиқларга ёки иссиқхона ерига кўчириб ўтқазилади. Ортиқча намлик кўчатлар чиришига олиб келади. Очиқ ерга ўсимликлар май ойи бошларида экилади. Айрим ҳолларда бевосита очик ерга уруғ сепилади. Икки қаторли экишда масофалар 70x40 см., уч қаторда 40x30 см. бўлади. Тупроққа ва парваришга талабчан эмас, сояга чидамли ўғитланган кумоқ тупроқларда яхши ўсади. Суғориш яхши натижа беради. Дам олиш жойлари яқинига экиш ва чиройли гулловчи ўсимликлар билан бирга рабаткалар, гуруҳлар ҳосил қилиш учун ишлатилади.

Эшшольция ёки калифорния кўкнориси кўкнорилар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик. Шимолий Америка (Қалифорния)дан келтирилган. Ўсимликнинг баландлиги 30-50 см. гача. Поялари кўк-яшил, 5 дан 8 см.гача диаметрли оддий ва серяпроқ гуллар тупнинг юқори қисмида жойлашган. Ранги оқ, сарик, пушти, олов ранг ва қизилдир. Қуёшли ҳавода (соат 10 дан 16 гача) очилади. Июндан совуқ тушгунча гуллайди. Сўлиган гуллар ўсимлик манзарасини бироз бўлсада камайтиради.

Эшшольция уруғдан кўпайтирилади, кўчириб ўтқазилганга чидамсиз, шунинг учун очик ерга март ойи охири апрел ойи бошларида сепилади. Қиш олдида экиш ҳам мумкин, бу эрта гуллашни таъминлайди. Яганалашдан сўнг ўсимлик орасидаги масофа 20-25 см. бўлади. Қуёшли томорқаларда куруқ, сув ўтказувчан тупроқларда яхши ўсади ва гуллайди. Клумбалар, рабаткалар, гулловчи майсазорлар, альпинариялар, тошли томорқалар ва жанубий иссиқ қояларда ишлатилади.

Гидам ҳосил қилувчи ўсимликлар булар ўтсимон ўсимликларнинг катта гуруҳи ҳамда кучсиз ўсувчи ёки кесишга чидамли ва чиройли рангдаги баргларга эга ўсимликлардир. Улар қоида бўйича гидамли клумбалар, ёзувлар, жадваллар, суратлар, портретларни майсазорлар асосидаги тағ ранглари орқали тасвирлаш ва ҳоказоларда қўлланилади. Кўпгина гидам ҳосил қилувчи ўсимликлар биологик хусусиятига кўра иссиқ ўлкалардан келтирилган кўп йиллик ўсимликлардир, шунинг учун улар қиш давомида биологик хусусиятига мос келувчи турли тартибдаги иссиқхоналарда сақланади. Гидам ҳосил қилувчи ўсимликлар-озроқ гўнг чириндиси ва йирик донали қум қўшилган дупроқларда яхши ўсади ва гуллади. Бундай ўсимлик парваришининг зарурий усуллари даврий суғориш ва кесишдир.

Альтернантера амарантлар оиласига мансуб кўп йиллик ўсимлик. Жауубий Америка (Бразилия)дан келтирилган. Альтернантера гидамли гулчиликда қўлла• нувчи асосий ўсимликлардан биридир, чунки унинг барглари ёрқин рангли, бир текис ўсади ва гулдоиларнинг тоза кўрнини таъминлайди. Пастак, ихчам, баландлиги 8-12 см. гача бўлган ўсимлик. Барглари ништарсимон, ранги қизғиш-пушти ёки сарғиш-кўкдир, қуёшда уларнинг ранглари ёрқинлашади.

Манзарали боғдорчиликда энг кўп тарқалганлари қуйидагилар: Ёқимли альтернантера баландлиги 10 см. гача бўлган ўсимлик, ингичка эллиптик баргли, яшил, қизил ва олов рангининг турли тусларида. Беттик альтернатераси турлари катта миқдорда мавжуд, барглари яшил, қизил ва сариқ рангда. Шу гуруҳга тилла ' ранг а л ь т е р н а н т е р а тилла-сарғиш рангидаги баргли ва уч рангли альтернантера, унинг барглари яшил, қизил, пушти рангларида, айрим ҳолларда эса сариқ рангда ҳам бўлади, турли рангли а л ь т е р н а н т е р а баландлиги 15 см. гача, ялтироқ-бинафша рангли баргларида пушти-қизил ва оқ доғлари мавжуд.

Қаламчалар билан кўпайтиришда туплар қиш давомида ёруғ иссиқхонада 14-16° ҳароратда сақланади. Узгарувчан ҳарорат нотекис суғориш ўсимликка ёмон таъсир қилади ва нобуд бўлиши мумкин.

Қаламчалар март ойида олинади. Қаламчалар субстрат ҳарорати 20-22° бўлган иссиқ тоқчаларда ёки тоқчаларга ўрнатилган парникчаларда илдирилади. Апрель ойининг иккинчи ярмидан улар яхши иситилган иссиқхоналарда ҳам тез илдирилади. Иссиқхона ёки тоқча ерини 0,5-1 см қалинликда қум билан қоплайдилар. Қаламчалар экилгандан кейин иссиқхона ромлари бирмунча муддатга соя солинади. Март ойида қаламчалар 10-12 кундан кейин, апрел ойида эса 5-8 кундан келин илдирилади. Шундан кейин, совуқ уриш эҳтимоли бўлмаса, ромларни очиш мумкин. Бу ҳолда қаламчалар тоза ҳавога ўрганади, барглари эса қуёшда ёрқин рангда товланади. Совуқ тугаши билан, май ойи бошларида кўчатлар доимий жойига экилади. Экишда ўсимликлар орасидаги масофа 6-10 см. бўлади.

Альтернантера иссиқ, қуёш яхши тушадиган томорқада, енгил, унумдор, нордон бўлмаган, ўртача нам тупроқларда яхши ўсади. Кесилганда ўсимлик кучли шохланади ва катта миқдорда барглари чиқаради, бу билан у чиройли кўринишга эга бўлади. Ўсимлик баландлиги 20 см. гача чегарада кесиш билан

таъминлаш мумкин. Альтернатера гиламли.клумбалар, хошиялар, расмлар, портретлар ва ҳоказолар учун ишлатилади. Уни яна манзарали баргли тувак ўсимлиги сифатида ва гуллар кўрғазмасида таг ранглар ташкил қилиш учун ҳам экиш мумкин.

Ахирантес биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, манзарали боғдорчиликда гилам қилувчи ўсимлик сифатида ишлатилади. Амарантлар оиласига мансуб. Жанубий Америкадан келтирилган. Қуйидаги турлари энг кўп тарқалган, Вершафель ахирант е с и барглари қизғиш ран-гда ва Бимюллер ахирантеси пастак ўсимлик, барглари қизғиш жигарранг. Ўсимлик баландлиги 30-60 см. Барглари ясси узунчоқ, учлари бўлинган.

Асосан қаламчалар билан кўпайтирилади. Она тупларни киш даврида ёруғ иссиқхоналарда 8-12°да сақланади. Қаламчаларнинг илдиз отиши иситилган ерда февралдан майгача амалга оширилади. Илдиз отгандан сўнг ўсимликлар диаметри 7 см. бўлган тувакларга экилади. Очик ерга май ойлари бошларида экилади, чунки ўсимлик енгил совуққа ҳам чидамсиздир. Ўсимлик 8дан 12см. гача ораликда экилади. Иссиқ, ёруғ томорқаларда яхши ўсади, шунингдек, ўртача унумдор тупроқларда ярим сояда ҳам ўсиш хусусиятига эга. Янги солинган гўнгли ўғитга экиш мумкин эмас. Суғориш зарур, акс ҳолда, узоқ муддат намлик етишмаса, ўсимликкуйи қисмидан яланғочлашади. Кесганда/ўсимлик яхши шохланади ва манзараси ортади. Мавсумда 2-4 марта кесилади. Гиламлар ташкил қилиш клумбаларва рабаткаларда экиш хошияли безатиш, тўғри чизиқ ҳосил қилиш учун, айрим ҳолларда гуруҳлар кўришишида, алоҳида экишда гулдонларда ишлатилади.

Гнафалиум, сушеница кўқонгуллилар оиласига мансуб кўп йиллик ўсимлик. Жанубий Европадан келтирилган. Кўчатлар баландлиги 30-50 см. Барглари майда, узунчоқ, кумуш ранг. Феврал ойи ўрталарида қаламчалар билан кўпайтирилади. Яхши илдиз отиши ва ўсиши тупроқнинг қизишига боғлиқ. Илдиз отгандан сўнг кўчат диаметри 7 см. бўлган тувакларга экилади. Очик ерга май ойи бошларида ўтқазилади. Ўсимликлар орасидаги масофа экиш даврида 6-8 см. бўлишига эътибор берилади.

Тайёрлаб қўйилган она туплар ёруғ қуруқ иссиқхоналарда, бир 1.меъёрда суғориш ва мўътадил ҳароратда (6-10°) қишлайди. Туваклар токчалардаги ерларга кўмилади. Ортиқча намлик, томчилар, кўп суғориш ўсимликнинг чиришига ва нобуд бўлишига сабаб бўлади. Қуруқ тупроқларда яхши ўсади. Қесгандан сўнг тез ривожланади. Гиламли клумбаларда ва уларни хошиялашда ёзги амнел ўсимлик сифатида яшиқлар, гулдонлар, туваклар, айвонларда экнш ва безак учун ишлатилади.

Ирезине биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, амарантлар оиласига мансуб. Марказий Америкадан келтирилган. Кўкаламзорлаштиришда ирезиненинг бир нечта тури ишлатилади. Тўқ-қизил ёки сариқ-яшил рангли барглари учли ва қизғиш-жигар рангда, барглари юмалоқ ўсимлик. Кўриниши жиҳатдан ахирантесдан ўтиб кетади ва кесгандан сўнг яхшироқ кўкаради. Тупларнинг баландлиги 30-40 см., гуллари хира. Шунинг учун ўсимликни тез-тез кесиб, гуллашига йўл қўйилмайди.

Кузда тайёрланган-туплари ёруғ, куруқ иссиқхоналарда 10-12° да сақланади. Қишлаш давоадида нокулай шароит туғилса, ўсимлик барглари тўкиб юборади. Қаламчалар олиш даврида яхши ўсади. Битта яхши ривожланган она тупдан 8-10 та қаламча олиш мумкин. Қаламчаларнинг илдиз отиши март-апрел ойи бошларида токчаларда ёки иссиқхоналарда амалга оширилади. 3-4 жуфт барг пайдо бўлганда бошқа жойга ўтказилади. Очиқ ерга совуқлар тутагандан кейин экилади. Ўсимликлар 8-12 см. ораликдаги масофада экилади.

Ёруғ, иссиқ томорқаларда, юмшатирилган унумдор тупроқларда яхши ўсади, лекин уни янги гўнг устига экиш мумкин эмас. Кесишга мойиллиги яхши. Гидамли экинлар сифатида, хошиялар ҳосил қилинади ва яшиклар, гулдонларга экиш учун, айрим ҳолларда хона ўсимлиги ўрнида ишлатилади.

Клейния, биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик. Қўқонгуллилар оиласига мансуб. Жанубий Африкадан келтирилган. Ўсимлик пастак, баландлиги 7-10 см. Барглари кичкина, ингичка, цилиндрсимон, серсув, кўк ва оқиб рангда. Туплари куруқ, ёруғ иссиқхоналарда 5-7° да қишлайди. Қиш даврида суғориш талаб қилинмайди. Қаламча кўчатларни чиримаслиги учун суғориш шарт эмас. Қаламчалар тез илдиз отгач, диаметри 7 см. бўлган тувакларга кўчириб экилади. Очиқ ерга 1 май ойи бошларида ўтказилади. Қумлоқ тупроқларда, куёш яхши тушадиган томорқаларда яхши ўсади. Суғоришга талабчан эмас.

Гидамли гулдонларда хошиялар ва зангори рангдаги аниқ чизиқлар ташкил қилиш учун ишлатилади, гидам ҳосил қилувчи ўсимликлардан бунёд этиладиган портретлар учун тенгсиздир. Хона ўсимлиги сифатида ҳам фойдаланса бўлади.

Мезембриантеум ёки полуденник биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик. Аиз оиласига мансуб. Африкадан келтирилган. Ўсимликнинг бўйи пастак, чирмашиб ўсадиган, пояли. Барглари серсув, юмалоқтухумсимон, ола-була сариқ раигда. Ўсимликнинг тўлиқ зичлигида тўлиқ гидам ҳосил бўлади. Гуллар майда, қ«зил-нафармон рангда, фақат куёшли кунда очилади, кўриниши чиройли.

Уруғдан кўпайтирилади, лекин кўпинча феврал ойи охирида қаламчалардан ҳам кўпайтириш мумкин. Куйидан қизитилганда яхши илдиз отади, шунинг учун қаламчали яшиклар иситиладиган токчалар ёки иссиқхоналарга жойлаштирилади. Очиқ ерга май ойи бошларида экилади. Ўсимликларни 8-12 см. ораликдаги масофада экиш лозим. Она туплар диаметри 11 см. бўлган тувакларда ёки кўчатлар кўчириб экиладиган яшикларда куруқ ва ёруғ иссиқхоналарда 6-8° дасакланади. Қишда ўсимлик кам суғорилади. Иссиқ, куёшли, куруқ жойларда яхши ўсади, экишга енгил тупроқ тавсия қилинади. Гидамли экинзорларда оч-сариқ ранг ҳосил қилиш учун ишлатилади.

Овсяница, фестука кўп йиллик ўсимлик, злаклар оиласига мансуб. Европа ва Осиёнинг мўътадил иссиқ зоналаридан келиб чиққан.

Кўк овсяница ўсимлигининг (кўпроқ гидамли гул-' чиликда ишлатилади) баландлиги 10 см. га етади. Барглари ингичка, чўзинчок, кўк-

кумуш рангда. Асосан тупини бўлиш йўли билан, баъзи ҳолларда уруғдан ҳам кўпайтирилади. Туплар совуқ тушгунча тайёрланади. ва диаметри 7 см. бўлган тувакларга экилади. Қишда туплар ёруғ ва қуруқ ҳамда шамоллатилиб туриладиган иссиқхоналарда сақланади.

Нам хоналарда ўсимликлар чирийди ва нобуд бўлади. Феврал-март ойларида тупларни бўлиш билан кўпайтирилади, уларни яшикларга (ёки диаметри 7 см. бўлган тувакларга) чириндили тупроқ ва 1/4 қисм йирик донали кум аралашмасига экилади. 5 майдан сўнг доимий жойга экилади. Экишда ўсимликлар орасидаги масофа 4 дан 8 см. гача бўлади. Овсяница қуёшли жойлардаги юмшатишган қуруқ тупроқларда яхши ўсади. Ортиқча намликни ёқтирмайди.

Гиламли экинзорларда, кескин ажралиб турувчи ингичка чизиқлар ўтказиш, таг ранглар ҳосил қилиш . учун ва тошли томорқаларда ишлатилади.

Седум, очиток -кўп йиллик ўсимлик, этдорлар оиласига киради. Зангори седум очик ерда қишлайди, ола-була баргли седум очик ерда қишламайди. Булар гулчиликда кенг қўлланилади.

Лидиум седуми жуда пастак, баландлиги 3-4 см, барглари яшил-кул рангда ёки хира-сарик. Қаламчалар ва туп бўлиш йўли билан кўпайтирилади. Бир хил таг рангли расмлар ташкил қилиш учун ишлатилади.

Ола-була баргли с е д у м кўп йиллик, Шарқий Осиёдан келиб чиққан, чирмашувчи ўсимлик, баландлиги 5 см. гача бўлиб, этдор, ёрқин ола-була баргли. Тез илдиз отувчи қаламчалар билан кўпайтирилади. Кўкариш жойида қаламча пайванд қилиш мумкин. Очик ерга экиш ёки қаламча қилиш феврал-март ойларида биринчи ярмида амалга оширилади. Ўсимликнинг она тупи қишда ёруғ ва қуруқ иссиқхоналарда 4-5° да сақланади. Бир ўсимликдан 10-12 та қаламча олинадиган, кесишга чидамли.

Гиламли гулчиликда яссиликлар, айланаларни тўлдириш, ёзувлар битиш ва паст ҳошиялар учун ишлатилади.

Эверс седуми кўп йиллик, Олтойдан келиб чиққан. Ўсимликнинг баландлиги 10-15 см. поялари чирмашувчи, улар тўлиқ гилам ҳосил қилади. Барглари кул ранг, ола-чипор, кузда паст ҳароратда қизаради. Уруғ экиш йўли билан ва қаламчалар ёрдамида кўпайтирилади. Очик, қуёшли жойларда, ўғитланган ўртача нам тупроқларда яхши ўсади. Гиламли гулчиликда ишлатилади.

Манзарали боғдорчиликда яна а ч ч и қ седум, ё лғончи седумва бошқалар ишлатилади.

Сантолина биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, кўқонгуллилар оиласига маисуб. Жанубий Европадан келтирилган. Жанубда очик ерда қишлайди ва жуда йирик тупли, диаметри 80 см. гача бўлади. Тупларининг баландлиги 50-60 см., ихчам, зич, барглари кумуш рангда, нинасимон, ўткир хидга эга. Феврал ойларида тайёрланган қаламчалар билан кўпайтирилади, улар яшиклар ёки тоқчаларга экилади ҳамда ойналар ёки иссиқхона ромлари билан беркитилади, 10-12° да сақланади. Илдиз отган қаламчаларнинг диаметри 7 см. бўлган тувакларга 1 тадан экилади. Очик ерга

экишдан олдин ўртача шамоллатиладиган соясиз парникларда сақланади. Доимий жойга май оyi бошларида 6-10 см. масофада экилади.

Она туплари ёруғ иссиқхоналарда 6-8° да сақланади. Қуёшли жойларда енгил оҳакланган тупроқларда яхши ўсади. Кесишга ва шакл беришга чидамли. Ҳошиялар, ёзувлар, гуруҳлар учун, гиламли экинзорларда ингичка чизиқлар ҳосил қилиш, тошли боғчаларда ва альп тоғларида ишлатилади.

Тилла ранг фуксия биологик хусусиятга кўра кўп йиллик ўсимлик, қизилбарглилар оиласига киради. Жанубий ва Марказий Америкадан келтирилган. Тупларининг баландлиги 15-20 см., ихчам. Барглари сарғиш-тилла рангда, тўғри жойлашгандир. Ўсимлик жуда манзарали. Қаламчалар билан, айрим ҳолларда уруғлардан кўпайтирилади. Уруғлар билан кўпайтирилганда бир хил ўсимликлар олинмайди. Она туплар олдиндан, кузги совуқлар тушмасдан олиб қўйилади. Қишда фуксия ўсимлиги тиним даврида бўлади. Улар ёруғ, куруқ иссиқхоналарда 5-6° да сақланади. Уртача суғорилади. Эрта баҳорда фуксия кесилади, шундан сўнг пояларидан тез, янги ёш новдалар ўсиб чиқади. Улар қаламча сифатида ишлатилади. Май ойида совуқлар тутагандан сўнг очик ерга 8-12 см. оралик бнлян. экилади. Фуксия очик, қуёшли жойларда яхши ўсади. Сояда эса ранглариининг ёрқинлиги йўқолади. Гиламли экинзорларда, айрим ҳолларда ойнавон иссиқ бино ва хона ўсимлиги сифатнда ишлатилади.

Эхеверия биологик хусусиятига кўра кўп йиллик ўсимлик, этдорлар оиласига мансуб. Марказий ва Жанубий Америкадан келтирилган.

Гулчиликда асосан қуйидаги турларй экилади: кўк эхеверия, агава сифат эхеверия, металл эхеверия.

Эхеверия уруғлар ва қаламчалар билан кўпайтирилади. Поялари ҳамда барглари қаламча бўлади. Қиш вақтида она туплар куруқ иссиқхоналарда 5-8° да сақланади, кам суғорилади. Гул феврал ойида 16-20° ли иссиқхоналарда экилади. Кўчатлар яшиқларга кўчириб ўтқазилади ва иссиқхоналарда сақланади. Ўсимлик диаметри 2 см. га етганда кичик тувакларга экилади, бу туваклар 4 қисм серажриқ тупроқ, 2 қисмдан чириндили ва сербарг тупроқлар, 1 қисм йирик донали кум аралашмаси билан тўлдирилади.

Баргли қаламчалар кўпайтиришнинг энг кўп тарқалган усулидир. Кесилган ёки бўлинган баргллар март-апрел ойларида енгил сўлитилади ва кумга экилади. Қаламчали яшиқлар иссиқхоналарга сақлаш учун қуйилади. Тез орада барг негизида кейинги мавсумда ишлатиш учун қулай бўлган янги ўсимлик юзага келади. Эхевериянинг баланд бўйли, пояли турларида ўсимлик шохларининг юқори қисмини қаламча қилиш яхши натижа беради. Совуқ уриш эҳтимоли бўлмаганда эхеверия очик ерга 8-12 см. ораликда экилади. Очик, қуёшли жойларда, сув ўтказувчан енгил тупроқларда яхши ўсади. Гиламли экинзорларда ва пастак ҳошиялар ҳосил қилишда ишлатилади'.

Чирмашиб ўсувчи ўсимликлар. Чирмашувчи бир йилликлар жуда қимматли ўсимликларнинг кичик гуруҳидир, улар вертикал кўкаламзорлаштиришда, яъни деворларни, айвончаларни, устунларни, трельяжларни, перголларни безатишда ва майсазорларда устунлар, пирамидалар кўринишида экиш учун ишлатилади. Барча чирмашувчи бир

йилликлар фақат юқори агротехникада чуқур юмшатишган тупроқда, катта миқдорда ўғитлар солинганда, узлуксиз суғоришда, кесиб туриш ва ҳоказоларда яхши ўсиб гуллайди. Кўчатлар учун таянч сифатида кўпинча симлар қўлланилади.

Қуйидаги ўсимликлар кўпроқ экилади: ипомея, хушбўй нўхат, манзарали ловия, палакли настурция. Партонацисус (беш бармоқли узум).

Вьюнок, қирмизи ипомея бир йиллик ўсимлик, чирмовуқлар оиласига мансуб, Марказий ва Жанубий Америкадан келтирилган. Ипомея жуда тез ўсади ва қисқа муддатда кўчатлар баландлиги 3-4 м. га етади. Барглари оч-яшил рангда, кетма-кет жойлашган, тухумсимон учли. Гуллари воронка кўринишида, диаметри 4 дан 6 см. гача оқ, пушти, қизил-қирмизи, зангори, кўк, бинафша рангда, бир тусда ёки ола-чипор. Серяпроқ шакллари ҳам учрайди. Июнь ойи охиридан октябр ойигача гуллайди. Сўлиган гуллар ўсимлик манзарасига таъсир кўрсатмайди.

Уруғдан кўпайтирилади. Уларни апрел ойида доимий жойга ёки тувакларга 2-4 тадан уруғ қилиб экилади. Кўчириб чиққан ўсимликлар очик ерга апрел ойининг иккинчи ярмида экилади. Кўчириб ўтказишда тугтрок билан олинади, акс ҳолда тутиб кетиши қийин бўлади. Эҳтишда ўсимликлар орасидаги масофа 15-20 см. булишига эътибор бериш лозим.

Қуёшли, кучли шамоллардан ҳимояланган жойларда яхши ўсади, тупроққа талабчан эмас. Ипомеяни парвариш қилишда муҳим воситалардан бири бу ўсимлик атрофига каноп ип тортишдир. Айвончалар, деворлар, панжараларни кўкаламзорлаштириш ва айрим ҳолларда пирамидалар ўрнатиш учун майсазорларда ишлатилади.

Хушбўй нўхат бир йиллик чирмашувчи ўсимлик, ловиялар оиласига киради. Урта Ер денгизи туманлари ва Шарқий Ҳиндистондан келтирилган. Хушбўй нўхатнинг қовурғасимон ингичка пояларининг узунлиги 0,33 м. га етади. Барглари яшил рангда, мураккабдир, баргчалари 2-3 жуфт бўлиб, кетма-кет жойлашган.

Гулларининг диаметри 3 дан 5 см. гача, битта гул тўпламида 3-12 тадан гул мавжуд, ранги оқдан то қирмизигача, бир хил ва ола-була, ёқимли ўткир ҳидли. Айрим ҳолларда серяпроқлилари ҳам учрайди. Май ойидан август ўрталаригача, агар гуллари узлуксиз кесиб турилса совуқ тушгунча гуллайди. Гуллаб бўлгандан сўнг ўсимлик ўз манзарасини йўқотади.

Уруғдан кўпайтирилади, апрел ойида -диаметри 9 см. ли кубикларга экилади (яхшиси ундирилган уруғлар) ва иссиқхоналарга қўйилади. Очик ерга апрел ойи боғларида экилади. Кечки гулларга эга бўлиш учун эса, май ойида очик ерга 50-70 см. кепгликда жўяк олинади. 15-20 см. ораликда ўсимликлар экилади. Пастак навлар ипга тортишга ярамайди баланд бўйли ўсимликларни эса ўсиш бошида 2-3 жойидан горизонтал тортилган симга ёки каноп ипга боғланади. Уруғчилик мақсадида хушбўй нўхатнинг элита уруғини олтиш учун асосининг диаметри 80 см. бўлган пирамидаларда ўстириш мақсадга мувофиқдир. Бунда айлананинги ўртасига 2 м. ли қозик қоқилади, қозикқа эса ўсимликлар атрофидаги майда қозикчалардан каноп ип тортилади. Катта уруғчиликда хушбўй нўхат ишқомларда етиштирилади.

Хушбўй нўхат қуёшли жойларда, ўрта, чуқур қавланган ва яхши ўғитланган қумоқ тупроқларда чиройли кўринишда бўлади. Утоқ қилиш, юмшатиш, суғориш-гуллашни узайтиради. Тупроқда намлик кам бўлса, гул ва гунчалари тўкилади. Вертикал кўкаламзорлаштириш, майсазорда пирамидалар, ишқомлар ташкил қилиш, айвонларга экиш учун ишлатилади.

Манзарали ловия, боғ ловияси, турк ловияси ловиялар оиласига мансуб бир йиллик ўсимликдир. Ҳиндистон ва Жанубий Америкадан келтирилган. Гулчиликда қуйидаги навлари экилади: Капалак, Френч, Мамонт, Иккирангли ва бошқалар.

Жуда тез ўсувчи ўсимлик, поясининг узунлиги 4-5 м. га етади. Барглари тўқ-яшил рангда, учланган мураккаб, йирик. Гуллари кичик, оқ, пушти, қизил ва олабула рангда, бир нечтадан гулбаргларида йиғилган. Ўсимлик манзараси гуллаб бўлгандан сўнг сезилмас даражада пасаяди. Уруғдан кўпайтирилади. Эрта гуллаши учун март ойида кубиклар ёки диаметри 9 см. бўлган тувакларга 1-2 тадан экилади. Кубиклар иссиқхоналар ёки кўчатзорларга қўйилади, улар тез-тез шамоллатилади. Совуқ уриш эҳтимоли тугаши билан, ўсимликлар доимий жойига кубикни сақлаган ҳолда ёки тупроқ билан экилади, экишда ўсимликлар орасидаги масофа 15-20 см. бўлиши лозим. Кечки гуллаш учун уруғлари очик ерга апрел ойида экилади.

Қуёшли жойларда, яхши оҳак билан ўғитланган тупроқларда ўсимлик ўзининг чиройли кўринишга эга бўлади. Янги солинган гўнг устига ловияларни экиш мумкин эмас. Қуруқ ҳавода кўпроқ суғорилади. Кўчатлар ўстириш учун ўз вақтида ишлар тортиш керак. Айвонлар, деворлар, пирамидалар ва бошқаларни кўкаламзорлаштириш учун ишлатилади.

Қуруқ гулдасталар ҳосил қилувчи ўсимликлар. Манзарали боғдорчиликда жуда кам ўсимликлар гуруҳини қуруқ гуллар ташкил қилади, уларни айрим ҳолларда ўлмасўтлар ёки иммортеллар дейилади. Тўғри тайёрланганда улар табиий рангини сақлайди ва бундан қишки гулдасталар ташкил қилиш учун ишлатиш мумкин, айрим турлари клумбалар, рабаткалар ва гуруҳларга экилади. Уларнинг гуллаши авжига чиққани даврада гулдасталар тайёрланади. Кесилган гуллар кичик даста-даста қилиб (10-15 тадан) боғланади ва гуллари пастга қилиб соя жойга осилади. Бир неча кундан сўнг улар қуриб, гулдасталар ва бошқа оранжировкалар тузиш учун тайёр ҳолга келади. Қурилган ўсимликлар узоқ муддат сақланиши мумкин.

Қуйидаги ўлмасўтлар кенг тарқалган:

Акроклиниум, стеблеклонник кўқонгуллилар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик. Австралиядан келтирилган. Тупининг баландлиги 45-50 см. гача, барглари кичик. Гулбарглари диаметри 4 см. гача бўлиб узун пояларнинг учларида, ўсимликнинг юқори қисмида жойлашган. Найсимон сариқ рангдаги гулчалар саватча бўлиб гулбаргларида йиғилган ва оқ ёки пушти рангдаги ҳошиялар билан ўралган, булар ўсимлик манзарасини қисб этади. Июнь ойи охиридан сентябр ойигача гуллайди. Гуллаш сўнгида гулбарглари ўз манзарасини йўқотади.

Март ойида уруғ сепиш йўли билан кўпайтирилади. Кўчатларни яшиқларга ёки иссиқхонага кўчириб экилади. Апрель ойи охирида очик ерга

ўтқазилади. Совуққа чидамли, экишда туплар орасидаги масофа 20-25 см. бўлиши лозим. Куёшли жойларда, енгил қумлоқ, бироз нордон ўғитланган тупрокда яхши ўсади ва гуллайди. Ортиқча намлик ва янги гўннга таъсирчан. Қишки гулдасталар (тўлиқ очилган гулбарглар кесилади) учун, айрим ҳолларда гуруҳларда, массивларда, миксбордерларда ишлатилади.

Гелихризум, ўлмасўт кўп йиллик ўсимлик бўлса ҳам бир йиллик ўсимлик сифатида экилади. Кўқонгуллилар оиласига мансуб. Австралиядан келтирилган, лекин ёввойи турларининг кўпчилиги Европа, Осиё ва Африкада ҳам ўсади. Гулчиликда катта гелихризум кенг тарқалган.

Тупининг баландлиги 80 дан 100 см. гача, тарвақайлаган, аммо пастак хиллари ҳам мавжуд. Гулбарглар тупнинг юқори қисмида жойлашган, ўртача ва кучли серяпроқ, диаметри 7 см. гача, турли тусларда оқ, бронза-сарик, пушти, қизил, тўқ-бинафша. Гуллаб бўлгандан сўнг ўсимлик ўз чиройини йўқогади.

Уруғларни феврал ойи охири ва март ойи бошларида экиш билан кўпайтирилади. Кўчатлари иссиқхона ерига ёки яшикларга кўчириб ўтқазилади. Май ойида кўчатлар очик ерга экилади, бунда туплар орасидаги масофалар 20-30 см. бўлиши керак.

Куёш нури яхши тушадиган очик жойларда, етарли ўғитланган, юмшоқ тупроқларда яхши ўсади ва гуллайди. Рабаткаларга, гуруҳларга экиш, қишки гулдагалар тайёрлаш учун ишлатилади.

Гомофрена амарантлар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик, Ҳиндистондан келтирилган. Гулчиликда шарсимон гомфрена ва унинг пастак оқ-қизил гулли шакли маълумдир. Ўсимлик баландлиги 40-50 см. Барглари кулранг, ялтироқ. Гуллари майда, шарсимон гулбаргларга йиғилган, уларнинг диаметрлари 2,5 см. гачадир, ранги оқ, пушти, қизилдир. Июл ойидан сентябр ойигача гуллайди. Гуллари сўлигач ўсимликларнинг манзарали кўриниши камаяди.

Уруғидан кўпайтирилади. Апрель ойида экилади ва иссиқхонага кўчириб кўчат қилинади. Совуқлар тугага'ч, кўчатлар очик ерга экилади, оралик масофалар эса 15-20 см. бўлади. Очик, иссиқ, куёшли шамолдан ҳимояланган жойларда яхши ўсади ва гуллайди. Ортиқча сувга чида^мсиз. Агосан қуруқ гулдасталар, рабаткалар, гуруҳлар, миксбордерларда экиш учун ишлатилади.

Қермек, статица, лимониум. Бир йиллик турлари ҳам, кўп йиллик турлари ҳам мавжуд. Манзарали гулчиликда бир йиллик сифатида ишлатилади. Жанубий Европа, Урта Осиё, Жазоир адирлари, қумлоқ ва шўр ерларда ўсади.

Гулчиликда қуйидаги турлари экилади: татар кермеки, кенг баргли кермек, бал-анд бўйли кермек. Бошқа турлари эса камроқ учрайди. Тупининг баландлиги 25-90 см., турли шаклда. Барглари йирик, илдиз олдига тўпланган, юқоридаги барглари қалин, майдароқдир. Гулларининг катталиги турлача (диаметри 1 дан 3 см. гача), ранги оқ, сарик, пушти, кўк-бинафша, бир хил тусда ва ола-була. Июл ойидан совуқ тушгунча гуллайди. Гуллаб бўлгандан , сўнг ўсимликнинг манзаравий қиёфаси бирмунча пасаяди.

Уруғлари феврал ойида экиш билан кўпайтирилади. Кўчатлари диаметри 9 см. ли тувакларга учтадан кўчириб ўтказилади. Апрель ойи охири, май ойи бошларида очиқ ерга кўчат қилинади. Кучатлар орасидаги масофа, навика қараб 20 дан 40 см. гача бўлади. Қуёшли жойларда, юмшатирилган, сув ўтказувчан тупроқларда яхши ўсади ва гуллайди. Гул экинзорларига, тошли жойларга, миксбордерларга, гуруҳларга экиш, кесши ва қишки гулдасталар тайёрлаш учун ишлатилади.

Роданте-қўқонгуллилар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик. Австралиядан келтирилган. Ўсимликнинг баландлиги 25-35 см. Туилари тарвақайлаган, барглари тухумсимон чўзинчоқ. Гулбарглари ўсимликнинг юқори қисмида жойлашган, унча катта эмас, (диаметри 2,5' см. гача) пушти ва пушти-қизил рангда. Июнь ойидан сентябр ойигача гуллайди. Гуллаш тугаганда ҳам ўсимликнинг манзарали кўриниши пасаймайди. Уруғларни феврал-март ойларида экиб кўпайтирилади. Иссиқхона ерига ёки яшиқларга кўчириб кўчат қилинади. Совуқлар тугаши биланоқ ўсимлик очиқ ерга экилади. Ўзбекистон шароитида бевосита очиқ ерга экиш йўли билан етиштириш мумкин. Экиш даврида ўсимликлар орасидаги масофанинг 15-20см. бўлишига эътибор бериш лозим. Қуёшли, иссиқ жойларда, юмшоқ тупроқларда яхши ўсади, совуққа, нам жойларга чидамсиз.

Қишки гулдасталар ташкил қилишда, рабаткалар ва гуруҳларга экиш учун ишлатилади